

SZEMLE

A NEMZETNEVELÉS KÉRDÉSE FOLYÓIRATAINKBAN

MARAI RÖPIRATÁBAN FELVETI a kollektív háborús felelősség kérdését, de bírálói keményen rendreutasítják. Nincs kollektív felelősség, a tömeget nem lehet számonkérni, érette is az egyének felelnek. Szívesen ismerjük el ezt az igazságot, sőt Kodolányi Jánossal együtt, egy lépéssel még tovább is megyünk. Valljuk, hogy minden egyén felelős az összességért. Igazi közösségről csak ott beszélhetünk, ahol a tagok érületükben és öntudatukban hordozzák a közös gondolatokat. Ilyen értelemben hirdetjük a magyar népi közösséget, s ilyenformán gondolkozva, szomorkodunk a nemzetet vezető osztályok megfogyatkozott közösségi öntudatán.

Ady költői forradalma óta megnövekedett a magyar szellem életében a felelősség érzése. Szabó Dezső robusztus profeciája és Németh László tiszta vágyakozása példázza legérthetőbben ezt a gyarapodást. Nehéz kérdések ostromolják életünk titkát; a magunk revízióját követeljük előbb, végül pedig szinte önkínzó bizonytalansággal feszegetjük, hogy mi a magyar. Az idők növekedő súlya azután tetteket kívánt. Így fordult a szellem figyelme a nevelők felé. Újarcú magyarokat neveljenek — hirdetik s lassacskán mindenki nevelőnek érzi magát.

1912-ben tudatosítja Imre Sándor a nemzetnevelés kérdését. 1924-ben már nemcsak a pedagógus gondolkodik a feladaton. Egy világfi hírében álló író nem eszményre készíti a felelősség, az örök perccet kereső széplélek röpirattal próbálkozik. A gondolat közüggé válik, felzúg a sajtó vihara s a folyóiratok is megszólalnak.

A vihar azonban elül, talán hamarább, mintsem kellene. Ne vesztegeljünk a könnyen születő vélekedéseknél, vizsgáljuk inkább a magyar köztársaság múltját esztendejét. Böngésszük végig folyóiratainkat, keressük meg az állásfoglalásokat. Mérjük meg szellemi közéletünket. Nézzük csak közelebbről, mit olvashatott az elmúlt évben nemzetnevelésünkről a Magyar Olvasó. Természetesen nem foglalkozunk minden pedagógiai tárgyú közleménnyel, csak azokat hozzuk elő, amelyek közvetve, vagy közvetlenül ezt a döntő nemzetpolitikai kérdést érintik.

Magyarul: lássuk csak jobbaink nemzetnevelő buzgalmét!

ZILAHY ADOMÁNYA

»A MAGYAR GONDOLKOZÁS ösztönszerűen eljutott odáig, hogy a nemzetnevelés nagy kérdéseivel komolyan foglalkozzék« — mondja a *Híd* névtelen vezércikke 1942 február 10-én.¹ *Zilahy Lajos* lapja s a főszerkesztő maga is régóta feszegeti a kérdést. Évek óta hirdeti az amerikai példát: a Kitűnőek Iskoláját szeretné megvalósítani. Most is arról beszél, hogy nem elég nagy nemzetnevelő erőfeszítésünk. Sorra veszi iskolatípusainkat, végül pedig az államigazgatás elitjének előteremtésére újra ezt

¹ *Híd*, 1942. 6. sz. 3.

a különleges nevelőintézetet ajánlja. *Féja Géza* ugyanebben a számban a népfőiskolákról ír. Bizonyára véletlenül kerül ez a két írás egymásmellé, de mi máris kimondjuk, hogy ebben szerencsés útmutatást látunk. *Várjon Zoltán* ny. tábornok a következő hozzászóló.² Azt fejtegeti, hogy a képességek talán megismerhetők, de a mögöttük rejtőzködő egyéniséget nehéz megközelíteni. A jellem megismerését a legújabb lélektani kísérletek sem könnyítették meg. A fizikai teljesítmények mérését az amerikai gyáripár és az első világháború amerikai sorozása sikeresen alkalmazta, de azon túl csődöt mond a próbakoás. A kiválogatáshoz mégis szükséges jellemvizsgálatoknál ne a pontos adatot keressük. Ne azt nézzük, hogy mennyi hibát ejt a jelölt, hanem általános viselkedését figyeljük. Óvakodjunk az egocentrikus fiataloktól, belőlük sohasem lesz közösségi ember. *Kiss Ferenc*, budapesti anatómus³ és *Szabó Miklós*,⁴ az Eötvös-Kollégium igazgatójának hozzászólása után júniusban *Zilahy Lajos* ír a Györfly-Kollégiumról.⁵ Azután becsap a bomba...

Szeptember 15-én jelenik meg a Híd rendkívüli száma Zilahy megdöbentő vallomásával.⁶ »Miért léptem erre az útra — írtam 1938 tavaszán. Mert érzem, hogyha a magyarság most nem áll talpra, végorái útnek... Fel akarom építeni a magyar ifjúságnak azt a kollégiumot, amely... a magyar nép kiválasztott fiaiból vezetésre és kormányzatra képes nemzedéket nevel. A magyar faj, de elsősorban a magyar nép, azokon a helyeken, ahol sorsát intézik, ijesztően kis arányszámban szerepel.« De ezen erőszakkal nem lehet segíteni. És mégis »... senkisémet veheti el a magyarságnak azt a jogát, hogy a saját, gazdaságilag elesett fajtájának segítséget nyújtson«. A következő számból már azt is megtudjuk, hogy milyen lesz az iskola.⁷ Magyarokat akar nevelni az államigazgatásnak, olyanokat, akik a szentistváni értelemben magyarok, de ösztöneikben is azok. (?) Ugyanakkor válaszol Zilahy Lajos támadóinak is.⁸ Nemsokára újra megszólal Szabó Miklós s a tehetségek irányításáról cikkeznek.⁹ Utána *Kemény Ferenc* ny. főigazgató nyilatkozik.¹⁰ Civil Ludovikát ajánl, ideiglenes tanári karral, de a lelki kiválasztást ő is lehetetlennek tartja. December elsején hozzák nyilvánosságra a Magyar Nevelő Társaság megalakulását.¹¹ Bárdossy László az elnöke, Kelemen Krizosztom, Ravasz László, Szombathelyi Ferenc, Juhász István és Mihalovich professzor a tagjai. Ők építik meg az Iskolát. A vita elcsendesedik, csak még egyszer szólalt meg Zilahy, nyílt levélben válaszolt *József Ferenc* főherceg aggályaira.¹² A főherceg magyar Theréziániumot javasol. Zilahy visszafordítja a kérést, csinálja meg maga az ajánlattevő. Az ő adománya már a Nevelő Társaságé, műszaki kollégium épül belőle.

A *Magyar Csillag* novemberi számában *Jócsik Lajos* foglalkozik az adománnyal.¹³ Az eseményt önvizsgálatra indítónak nevezi. A régi tervet apokaliptikus történés valósította meg. Sok adományozásról hallottunk

² Híd, 1942. 10. sz. 9—10.

³ Híd, 1942. 11. sz. 9—10.

⁴ Híd, 1942. 12. sz. 11—12.

⁵ Híd, 1942. 22. sz. 5.

⁶ Híd, 1942. 28. sz. 1—16.

⁷ Híd, 1942. 29. sz. 13—14.

⁸ Híd, 1942. 29. sz. 15—17.

⁹ Híd, 1942. 31. sz. 7—11.

¹⁰ Híd, 1942. 33. sz. 3—5.

¹¹ Híd, 1942. 33. sz. 3—5.

¹² Híd, 1943. 3. sz. 21.

¹³ Magyar Csillag II, 1942. 285—286.

eddig is, mégsem támadt soha ekkora vita. A kor önmagára ismert, ezért ilyen nagy a csetepaté. Az országban a gazdagodást hajszolják. Most pedig valaki, aki a maga területén példája volt a boldogulásnak, fellázadt s mindenkit leleplezett. Jöcsik nem mer semmire sem következtetni, csak kérdéseket tesz fel: »Nem tudunk már hinni a nagy és nemes tettekben? Képtelenek vagyunk elfogadni a tetteseket a bevallott motívumok alapján s csak arra vagyunk immár képesek, hogy veséket vizsgáljunk és vélt okokat fedezzünk fel a tettesek megett?... S csak arra vagyunk képesek, hogy hibává és bűnné változtassunk minden nemes szándékot, mialatt az megteszi az utat az egyén világából a közösség világába? Hová jut így az egyén és hová jut a közösség?«

Sokkal mélyebb magyarázatokra ad alkalmat Zilahy ügye Szabédi Lászlónak.¹⁴ A *Termés* őszi kötetében teszi fel a bátor kérdést, hogy milyen társadalmi sérelem lappang az író tette mögött? Zilahy tettelegesen avatkozott bele társas életünk irányításába, de egyúttal ki is vonult ebből az életből. Röpiratának hangja a 20-as évek Szabó Dezsőjére emlékeztet. Az asszimilációhoz nyúl hozzá, éppen úgy, mint a multszázad végén Arany László, vagy a román Eminescu Mihály. Szabédi ebből arra következtet, hogy ez a baj a délkelet európai népek közös problémája. Szerinte a Nyugattól bennünket nem keletiességünk választ el, hanem a délkelet európai népek közös sorsa: a népi állapotban való megrögzöttségünk. Ebbe a népi közösségbe (vagy erre a népi közösségre) asszimilálódik az idegen haszonélvezők rétege. »Dehát valóban a magyarsághoz való tartozás határozott előnyével miért tudott s miért tud a vérszerinti-magyaránál jobban élni az asszimiláns?« Jellemző, hogy a kérdésnek hiányzik még nálunk a tudományos feldolgozása.

Szabédi most már az asszimiláns lelki-alkatát vizsgálja. Lelkileg gyenge ember lehetett, hiszen kiszakadt egy környezet műveltségéből, tehát nem is élt elég mélyen benne. A magyarság számára veszedelmes asszimiláció a török alól felszabadult országokban következett be. A XVIII. századtól kezdve Európa hisz a fogalmi rendszerek csodatevő erejében, hisz az iskola, a könyv hatalmában. Abban a korban természetesen az volt a legtehetségesebb, aki a legkevesebb szokásműveltséget vitte az iskolába, aki így a leghajlandóbb volt a könyvműveltségre. Így magyarázza most már Szabédi asszimilánsaink érvényesülését.

Itt következik azután az a kényes kérdés (s Szabédi szembe mer nézni vele), hogy mit cselekedjünk? Cseréljük ki az asszimilánsokat vérszerinti magyarokkal? A tanulmány írója úgy látja, hogy ezt a valós magyar társadalom tiltja. A magyar ember lázong, de az idegen fogalmi rendszerbe csak úgy tud beilleszkedni, ha kiszakad a közösségből. Zilahy tette nem a lényegre tapint, amikor vérszerinti magyarokat akar nevelni. Azon a bajon kell segíteni, *amiért* asszimilánsok kerültek az élre. »Nem vagyunk ellenére társadalmunk megreformálásának, sőt inkább ezt akarjuk, de ennek mértékét és módját a magyar ember állapota, szükségéi és igényei kell, hogy megszabják.«

Ezt a megállapítást Karácsony Sándornál is megtaláljuk. Ő is félti a magyar parasztfiút a lélekben idegenné asszimilálástól. Szabédi László fejtegetése a Zilahy-ügy legérdekesebb megvilágítását adja. A kérdést ő már mélyebbről nézi. A magyar társadalom válsága mögött meglátja a magyar lélek rabságát. Vajjon mikor jő el ennek a léleknek a márciusi forradalma?

¹⁴ *Termés*. Ősz., 1942. 136—147.

MÁRAI RÖPIRATA

A FELELŐSSÉG ELŐL ma már senkisémet térhet ki: a múlt év őszén megszólalt Márai Sándor is. Röpirata¹⁵ mindenütt nagy feltűnést keltett. Sokan beszélték, vagy írtak »megtérésről«, »pálfordulásról«. Pedig egyik sem történt. Ha egybevetjük a komoly bírálatokat, az derül ki, hogy egy író elhagyta a saját világát s idegen területre tévedt, még ha nem is idegen tőle a nemzetnevelés felelősségének őszinte átérzése, Márai felelőssége azonban nem igazi közösségből fakadó felelősség.

Joó Tibor a *Magyar Szemlé*ben foglalkozik a röpirattal.¹⁶ Sajnálkozik, hogy a nemzetnevelés divatossá vált. Szerinte ez régebb az iskola ügye volt. Megállapítja, hogy ez a változás politikai okokból történt. A mai türelmetlen világnézet az iskolás ifjúságot is szeretné megnyerni. Ezzel szemben Joó Tibor a nevelés célját a teljes humanumban látja. Kimondja, hogyha a politikum kerül a nevelés közepébe, úgy torz alakok növekednek iskoláinkban. Korunkban az észszerűség helyett az érzelmek uralkodnak. Ezért látja veszélyben a nevelést. A tömegek látóköre vált kötelezővé. »E körben a nevelés egyszerűen politikai, illetőleg egy frakció érdekében kifejtendő propaganda és dresszúra. Tartalma egy dogmatikusan zárt és meghatározott gondolatrendszer.« Pedig »a nevelés emberré nevelés«. Ezzel szemben »a mai közvélemény nagyrésze a nevelést nemzetnevelésnek fogja fel«. Joó Tibor helyreigazít: »a nevelés a nemzeti közösség egyedeit formálja s azt a humánumot kell öntudatra gyujtania, amely az illető nemzeti változatban szunnyad«.

Hiszen ez ugyanaz, mint amit Szabédi László állított! Távol legyen! Hamarosan azt olvashatjuk, hogy a nemzet, nemzetiség és nacionalizmus fogalmait ma a nép, népiség és népi politika fogalomkörébe szorítják bele. Így az egykori nagy szavak ma »plebejus lázongások« és »faluvégi aspirációk« leplei. Csodálkozva kérdezzük, vajjon a népiséget illeti Joó Tibor ezekkel a jelzőkkel, vagy a népiség képviselőivel nem tud megférni? Különbösen sokalja a laikusok állásfoglalását. Örvend az ébredő felelősségnek, de kárhóztatja a gyors véleménynyilvánítást. A szakértőket szolnogatja, azután szomorúan állapítja meg, hogy manapság már a szakértők, a hivatott professzorok is tévtanokat hirdetnek.

Ezután Márai munkáját veszi elő. Elitéli azokat, akik nem fedezték fel a röpirat legnemesebb indulatait. Márai a lokalpatriotizmusból és világpolgári humanizmusból belenőtt a nacionalizmusba. Joó Tibor egyetért a szerző kiindulási pontjával, gondolatmenetével, következtetéseivel. Csak azt kérdi meg, vajjon közelebb vis-e a röpirat a kérdés tisztázásához? Vajjon a prófétának fellépő író egészséges jelenség-e? Fichtére hivatkozik s megállapítja, hogy az író az eszme hirdetője. Azonban az eszmét előbb meg kell ragadni. Ezt pedig csak rendszeres, iskolás tanulmány alapján lehet. Márai szemlélete néhány népszerű humanistán: Ortégán, Spengleren, Huizingán, Maderiagán alakult. Joó Tibor azzal vádolja Márait, hogy össze is zavarja őket. Szemlélete éppen az eltömegesedett szemléletnek a materializmus és kollektívizmus által elferdített hatása alatt áll.

Márai a háború kollektív felelősségéről beszél. A bíráló megállapítja, hogy a kereszténység individualista és nem ismer kollektív felelősséget. A regényíró Márait fatalistának ismertük. Ez ellentétben áll most meghirdetett kereszténységével. Történelmi fejtegetései pedig a történelmi materializmus sivár szemszögéből készültek.

¹⁵ *Márai Sándor*: Röpirat a nemzetnevelés ügyében. Budapest, 1942.

¹⁶ *Magyar Szemle* XLIV., 1943. 103—111.

Márai megáll a konkrétumok előtt. Joó Tibor várja a szakember meg-
alpozott munkáját.

Egészen más oldalról szól hozzá a kérdéshez *Angyal Endre* a *Sorsunk* januári számában.¹⁷ A magyarság kollektív felelőssége helyett a polgári humanizmust számadoltatja. 1936-ban, az Olympia évében, a világ ifjú-sága konferenciákon kereste a megbékélés útját. Ugyanakkor hirdetik meg a humanista írók a »harcos humanizmus« jelszavát. Vajjon miben különbözik ez attól a fanatizmustól, amivel szembeállították. Annak ide-jén Thomas Mann beszélt róla s Márai is nyíltan vallotta. Ez a jelszó nagyban növelte az európai pánikot. De ez a polgári humanizmus anti-humanus. Tulajdonképpen a görög-római harmónia tagadása. Angyal Endre ezután Márai materiális szemléletével szembeállítja Németh László minőség-szocializmusát. Az első finnyás polgárként ma is lenézi a töme-get. A másik fel akarja emelni a sokaságot. Márai látja a tömeg formális tehetségét, de nem ismeri műveltségének anyagát. (Lásd Szabédinál a szokásműveltség.) Ezért hiszi a bíráló, hogy Márai pedagógiai tanácsának elfogadása a magyarságot egyenesen megsemmisítené. Nevelésügyünk első feladata a népi hagyomány megmentése. Angyal Endre még várja a két felfogas találkozását.

A *Magyar Csillag* vezetőhelyen közli *Kodolányi János* »néhány meg-jegyzését«. ¹⁸ A bíráló izgalmas könyvnek nevezi a röpiratot. A lét kérdé-sét veti fel a szerző. Részletekben egyetértenek néha, de az alapvető kér-désekben s így a részletkérdések többségénél ellenvéleményt jelent be Kodolányi.

Márai kollektív felelősséget hirdet s a magyarságot is tetemre hívja. A kollektívumnak csak akarati funkciói vannak s az egyéni etika mérté-kével nem mérhető. Nem kell tehát a magyarságot mosni az ember bűnéért. Az egyén viszont felelős a közösségért. Volt olyan idő, amikor a transzcendentális isteni ítélet színe előtt kollektív felelősségről is beszélhet-tünk. Ez azonban »a nyugateurópai ember lelkében összeomlott«. Itt kap-csolja be Kodolányi magyarázatába *Vatai Lászlónak* »A szubjektív életér-zés filozófiája« című Dosztojevskij-tanulmányát. Vatai ugyanis Doszto-jevskij nyomán az emberi lélek állandó kínérzéséről, feszültségéről beszél. Ez a feszültség a tudattalan létezés és a transzcendens létezés ellentétéből támad. A lélek ezt a feszültséget a transzcendens világ jel-képrendszerében (szimbolumaiban) oldja fel. Ez a jelképrendszer a kul-túra. A nyugati emberben fogy a szimbolumteremtő erő. Elvész a jelkép valóságának az érzése. Új jelképrendszerre van szükség: »Új borra az új tömlőben.« Manapság csak erőszakosan összetákolt ál-kultúrák léteznek. A jelképrendszer-kultúra kérdése mellett jelentéktelen a civilizáció kér-dése. A kultúra nélkülözhetetlen, a civilizáció nélkül azonban van har-mónikus élet.

A jelképrendszert éppen az a XIX. század rombolta le, melyre Márai és Ortega olyan büszke. A nyugati ember primitíveknek nevezi azokat a népeket, melyek ma is jelképrendszerekben élnek. Pedig milyen a nyugati autonóm ember? »Az autonóm ember önmagából indul ki és önmagába tér vissza. Mindent önmaga igazol és önmaga vállal. Egyetlen igazolása a siker. Nem szociális lény, ál-közösségbe erőszakkal kell kényszeríteni, ami természetes. Irtózik a kultúrától, hiszen anarchiában él. Kínérzéseit narkótikumokat használ: hatalmat, sikert, rekordot, hasznot, szerelmet, utazást, alkoholt, játékot, kényelmet, gyorsaságot, tempót... Természe-tesen kultúrának fogja fel a civilizáció áldásait is, a vasutat, a hajót, repülőgépet, az angol árnyékszékét, a fürdőkadát, stb...«

¹⁷ *Sorsunk* III., 1943. 48—53.

¹⁸ *Magyar Csillag* II., 1942. 437—449.

Márai a modern autonóm ember fogalmi rendszerében gondolkodik. Nem az a baj, hogy a tömeg az autonóm embert utánozza. A baj az autonóm ember strukturájában van. Így áll szemben egymással Nietzsche Zarathustrája és Dosztojevszkij Raszkolnyikovja. Raszkolnyikov elbukik, de megtér.

Ez az autonóm ember építi az új Ázsiát és az új Európát. Ez terjeszti ma a civilizációt. De elkövetkezik a transzcendens jelképrendszer kora is. Márai is azonosítja a nyugati civilizációt a kultúrával, autonóm ember helyett pedig mindig tömegembert mond. Az ő Európája már nem a keresztény Európa, bárhogy is állítja.

De nem érti meg a röpirat szerzője a sajátos magyar alkat létét sem. Ezért tiltakozik az — Extra Hungariam non est vita — tiszta elve ellen is. Tagadja a magyar mithoszt, mert idegen a jelképrendszere, éppen úgy, mint ahogy idegen a magyar középréteg jelképrendszere is.

Egy dologban ért egyet Kodolányi Máraival. Vallja, hogy a magyarság célja a megmaradás.

A Termésben foglalkozik Márai új mondanivalójával *Parajdi Inceze Lajos*.¹⁹ Úgy érzi, hogy a röpirat ellentétben áll az író eddigi mondanivalójával. Kifogásolja, hogy a szerző összezavarja a nép és a nemzet fogalmát. A nemzet a politikai tudatra emelkedett nép. A röpirat úgy beszél a nemzetről, hogy a nép nem látszik ki a fogalom mögül. Márai ott is nemzetet és civilizációt mond, ahol népet és kultúrát, vérközösséget és műveltséget kellene mondania. A tömeg mélykultúráját nem ismeri az író, nem tudja, hogy a polgár fontos, de a nép tart meg.

A legélesebb hangon a *Társadalomtudomány* tárgyalja a röpiratot.²⁰ *Borbély Mihály* kimondja, hogy a művet csak a szerző személye teszi érdekessé. »Nem mond semmit, illetőleg, ha valamit mégis mond: annak gyakran az ellenkezőjét is mondja.« A legnagyobb illúziója a nyelvnemzet gondolata s a dunamedencei vezetés szerepünk hangoztatása. Ez a mű »bizonytalan lépés a korszellem felé«. A röpirat után csak az alkotást ajánlhatja Márainak...

FELFRISSÍTÉS VAGY TÁRSADALMI HONFOGLALÁS?

TÁRSADALMUNK ELTÖMEGESEDÉSÉRŐL panaszodik Blazovich Jákó a *Pannonhalmi Szemlében*.²¹ Ortegát idézi s a tömegemberben látja a »nagy kártevőt«. Nálunk a kérdés időszerűségét Márai és Zilahy adja meg. A tanulmány különben Le Bon és Jaspers alapján rajzolja meg a tömeg lelkét. Hasznos írás, mert felveti bennünk a kiválasztás kérdését. Ez az elmúlt év kedvenc problémája.

Noszlopi László a *Katolikus Szemlében* arról beszél, hogy az ember sohasem képes egészen felolvadni a közösségben.²² Az önzés és a függetlenség kipusztíthatatlan ösztön. Ezt az ösztönt sohasem némíthatja el a társadalmi kapcsolat. Az egyén és a közösség érdeke egy ponton azonosul, a pályaválasztásban. Kellő embert a megfelelő helyre! Ezt az elhatározást az emberből kiindulva pályaválasztásnak, a hivatásból kiindulva emberválogatásnak nevezzük.

Az individualista szemléletű elvi megalapozás után szerzőnk a pályaválasztás szociológiai, gazdasági, erkölcsi és pszichológiai oldalát vizsgálja. Végül az emberkiválogatás, a tehetségkutatás különböző lehetősé-

¹⁹ Termés. Ösz. 1942. 100—103.

²⁰ *Társadalomtudomány* XXII., 1942. 574—580.

²¹ *Pannonhalmi Szemle* XVII., 1942. 332—341.

²² *Katolikus Szemle* LVI., 1942. 165—169.

geiről beszél. Úgy hisszük, kissé túlértékeli a pályalélektan eredményeit s ettől a bizonytalan tudománytól biztos sikert remél.

A lap novemberi számában *Borbély Kamill* szól a kérdéshez és már a címben megállapítja, hogy a »másik oldalról« beszél.²³ A tehetségkiválasztás szerinte karitatív, szociális, nemzeti és művelődési kérdés lehet. Meglepő okfejtéssel azt állítja, hogy ez minálunk nem olyan égető feladat, mint a külföldön. Nyugaton gyors átrétegeződés ment végbe, ott sürgősen kellene a vezetők. Nálunk nincs gyors szociális átrétegeződés és gyors műveltségi emelkedésről sem beszélhetünk. Borbély Kamillnak bizonyára igaza van ebben a megállapításában, csak azt jegyezzük meg, hogy az átrétegeződés nálunk is végbement, csak éppen a magyarság mindig alólmaradt. Ezt nem veszi észre ez a tanulmány, ezért beszél a másik oldalról.

De Borbély Kamill azt is kifogásolja, hogy a magyar parasztszármasztási tehetségeket oltalmazó rendelet elsősorban a falusiakkal foglalkozik. Veszélyesnek tartja, hogy egyes hozzászólók az egész középosztály kicserélésére gondolnak. Mindenesetre megértjük, hogy mennyire fájhat ez az öntudatos középosztály emberének. Mégis csodálkozva fogadjuk az ilyen megállapításokat: »a kiválasztott tehetségek a társadalomban fel fognak szívódni, anélkül, hogy a középosztály összetételét lényegesen befolyásolnák«. Ezt amerikai példákkal is igazolja. Az alacsony néposztályok gyermekei csak öt-hat százalékban képesek többletmunkát is végezni az iskolai végzettség után. A középosztály megújítására alig van lehetőség. Ezek a megállapítások meglehetősen reakciósak s a környezethatás túlbecsüléséből származnak. Nekünk még igazságuk esetén is szembe kellene szállnunk velük, hiszen a vérben és gondolkozásában magyar középosztály megteremtése legégetőbb nemzetpolitikai feladatunk. Ezen az sem változtat, hogy Borbély Kamill a társadalmi emelkedéshez megköveteli a társadalmi műveltséget is. Enélkül, szerinte gyökértelen lesz az új ember új osztályában. Mennyivel nagyobb bajt látunk itt sokan: az az osztály, amelyet ez a tanulmány védelmez, gyökértelenül, idegenül él a népi közösségben. Törődjünk csak ezzel s majd megjö a társadalmi műveltség magától is.

Harsányi István a népi tehetségekutatásról ír a *Protestáns Szemlében*²⁴ és a *Magyar Szemlében*.²⁵ A sárospataki falusi tehetségekutató mozgalom sorsát ismerteti. A tehetség szó igazi szükségességét akkor értjük meg, ha egybevetjük a két szélsőséggel, a tehetségtelen és a kitűnő fogalmával. Az ideál csak az lehet, hogy mindenkinek legyen meg a tanuláshoz való lehetősége. Egyelőre azonban legalább a tehetséges falusi fiúkat kell megsegíteni. Ez világos társadalmi igazságszolgáltatás csupán. A nap-számos- és cselédosztály harminckilenc százalékos arányszáma ellenére 1938—39-ben csak 1.33 százalékban volt képviselve a középiskolákban. Pedig a vezetőosztály magyar közszellemének megszületése csak tőlük várható.

A kiválogatás módszerével is foglalkozik *Harsányi István* s dicséretes őszinteséggel vallja be a módszer nehézségeit. A válogatáshoz mindenesetre nagy társadalmi propaganda szükséges. Sokan azért aggódalmaskodnak, hogy az elvonódó értékek meggyengítik a magyar falut. Szerzőnk azzal nyugtat meg, hogy a magyar falunak is megvannak azok a mélyebb rétegei, ahonnan megújulhat és felfrissülhet. Az egészséges verseny végeredményében a középosztály fiainak is jót tesz. Így válik a falusi tehetségek támogatásának sokak számára kellemetlen kérdése az igazi szabad-

²³ Katolikus Szemle LVI., 1942. 332—335.

²⁴ Protestáns Szemle LI., 1942. 41—51.

²⁵ Magyar Szemle XLII., 1942. 94—96.

verseny feltételévé. Arra a versenyre gondolunk, amelyben mindenki egyforma előkészítéssel futhat. Mert a vezetőhelyre csak a személyes arravalóság jogosít.

Gesztelyi Nagy Zoltán sokkal pesszimistábban nyilatkozik a *Protestáns Szemlében*.²⁶ A mai tehetségmentés szerinte nem más, mint a középosztály lelkiismeretének elaltatása. Képtelenségnek tartja, hogy a magyar fiúkat a nyugati lélekre formált tesztekkel mérjék. A mai tehetséggutatót képtelenség tartja a parasztság felemelésére. »Beolvadnak egy osztályba, amely rosszul vizsgázott. Magukra veszik olyan életmód lelki egyenruháját, melynek megváltoztatásáért egy jóindulatú mozgalom az értelmiségi pályákra szorította őket. Gyéren csörgedező vérük nem törhet be frissen a beteg magyar középrétegbe, mert hozzáhul a régi formák közt eltöltött iskolaévek során.« Tehetséggutatót kell, vagy népfőiskola? Gesztelyi Nagy azt válaszolja, hogy valami a kettő között. Azután érdekes kérdést hagy válaszolatlanul. »Még mindig a polgár forradalmánál tartanánk, mikor Európa kaput nyit a millióknak? Nem lehetne egy füst alatt elintézni a kettőt?« Tényleg, nagyon elkéstünk mostan is. Meghalt a nyugati polgár, vagy legalább halódik s nálunk Márai és a mögötte álló tudományosság most szeretné világra hozni ezt a réteget. De vajjon van-e társadalmi fejlődés, s ha van, kihagyható-e egy-egy foka?

Közben megjelenik *Hóman Bálint* kultuszminiszter rendelete hatszáz tehetséges falusi fiú kiválogatásáról és taníttatásáról. A *Társadalomtudomány* örömmel üdvözlí az első lépést.²⁷ A magyar faj védelmét közzönti ebben a tetteben.

Biró Sándor ugyanekkor a falusiak helyzetét vizsgálja a középosztályban.²⁸ A kérdés mostani megfogalmazását Szabó Dezsőnek és Szekfű Gyulának tulajdonítja. Egyszerűen a középosztály faji felfrissítését várjuk a falutól. Szembe kell nézni azonban azzal, hogy milyen értéket hoznak magukkal a falusi fiatalok? »Adott esetben mi különbség a falusi származású és egy más rétegből való középosztálybeli ember magatartása között?« *Biró Sándor* ezt a faji magyarságban, az alapos, de nehézkes munkaszemléletben és az eszmehűségben határozza meg. Úgy érzi, hogy az asszimiláció védekezik s ezért nem elég kikutatni és kinevelni a tehetséges parasztfiúkat, hanem további sorsukra is ügyelni kell. Érdekes jelenség, hogy *Biró Sándor* cikke ugyanabban a folyóiratban jelenhetett meg (*Magyar Szemle*), ahol *Joó Tibor* imént tárgyalt írása *Márai röpiratáról*...

A *Társadalomtudomány* érdekes közleményeiből négyet emelünk itten ki. *Bibó István* a társadalmi elit legfontosabb erényének a szociális érzéket tartja.²⁹ Ma a köztudat elit néven a társadalom helyzeti kitűnőségeit nevezi s a szociális érzék alatt sem társasérzéket, hanem az alacsony sorsúakkal való együttérzést érti. Az igazi elit feladata nem csupán a vezetés. Ezt a minőségileg gyengébbek is gyakorolhatják. Az igazi elit példát ad, szóval kultúrát mutat és terjeszt. Bármilyen kiválasztás útján alakul is ki az elit, az a fontos, hogy elsőbbségét az egész társadalom elismerje. Az elit szerepét tehát a társadalmi helyzet és az értékvilág kettős rendje biztosítja. A kiválasztásban a demokrácia és az állandó hatalom egyen-súlya kívánatos.

Ma az egész világon a születési elit felszámolása folyik. Pedig a születési elit általában elfogulatlanabb. A mai válság éppen azt mutatja,

²⁶ Protestáns Szemle LI., 1942. 278—280.

²⁷ Társadalomtudomány XXII., 1942. 257—258.

²⁸ Magyar Szemle XLIII., 1942. 235—243.

²⁹ Társadalomtudomány XXII., 1942. 192—209.

hogy az elit elvesztette hitét s megbomlott régi elfogulatlansága. Az elit fogalma kezd a köztudatban elfinomodni. Volt idő, amikor ez a gondolat hús-vér valóságot, pszichikai vezetést is jelentett. A mai gyengülő elit külsőséges. Bibó István úgy érzi, hogy a vezető osztály zavarának egyik jele a nagy nép utáni vágyakozás. Az értéket most már az alacsonyabb társadalmi osztályokban látják. A szerző itt nem veszi figyelembe a faji szempontot, s úgy látszik, hogy pusztán a környezethatás jelentőségére gondol.

A zavart jelzi a vezető és a vezetett viszonya is. A társadalmi fegyelmet ma vagy büntetéssel akarják fenntartani, vagy pedig alázatos, túlzó közvetlenséggel fordulnak a vezetettek felé. Mindezek azt mutatják, hogy az elit elvesztette önmagába vetett hitét, lelkiismeretvizsgálathoz érkezett s sokszor megítéli önmagát. Pedig a tömeg nyugalmát az elitnek köszönheti. Mindig a dekadencia jele az erőnek a tömegtel való származtatása. Európában azonban a nemesi-polgári elit visszavonulóban van. Sok védekezési módot kipróbál ez a lélek, néha erőszakkal száll szembe az elmulással, máskor maga-magát szeretné igazolni. Ezek a tüneti kezelések azonban mit sem érnek.

Az elit egész élete szociális munka. Ha külön »ügynevezett« szociális munkát kell végeznie, akkor a betegség már letagadhatatlan. Ezért rossz példa a kérdések megoldásának a keresztény karitatív munkák közé utalása. Ezért gondolja végig helyzetét az elit! Inkább mondjon le tarthatatlan igényeiről s hajtsa végre a reformot, mert jobb cselekedni, mint megvárni az erőszakot. Igazi társas érzék kell az elitnek s igazi társas munka. A külön szociális tevékenység ezt nem pótolhatja.

Több cikk foglalkozik a jellemvizsgáló módszerekkel és a pályaválasztás irányításával. Csorba Zoltán a jellemvizsgálatról ír³⁰, Somogyi József tehetségterképet szerkeszt.³¹ (Somogyi tanulmányát már ismerik olvasóink a Hítel egyik tavalyi cikkéből.) Kovács József több internátust kíván köznevelésünkben.³² A jellemképzés nagy feladatát csak az internátusban tudja elképzelni. A pályaválasztás kérdését Borbély Kamill tárgyalja a *Pannónhalmi Szemlében*.³³ Afra Nagy János a *Társadalomtudományban* a pályaválasztást mint közösségi feladatot vizsgálja.³⁴

Más népek nemzetnevelési problémái is otthonosak folyóiratainkban. Borbély Kamill a *Pannónhalmi Szemlében* Japán nemzetneveléséről ír.³⁵ Vándor Gyula pedig az új horvát, szlovák és román állam nevelési erőfeszítéseit ismerteti a *Délvidéki Szemlében*.³⁶ Mind a három szomszédos állam az új német és olasz nevelési elveket szeretné sajátos helyzetéhez alkalmazni. A horvát állam legelső feladatát éppen a nemzetnevelésben látja, nyíltan hirdeti, hogy teljesen a neveléstől függ, vajjon kialakul-e a hősi horvát népi eszmény közössége. A horvát nevelés kérdése teljesen az Ustassa-mozgalom kezében van. Ugyanílyen nevelői hatalom ma Szlovákiában a Hlinka-gárda. Romániában a helyettes miniszterelnök, Antonescu Mihály, a nevelés legelső feladatának a parasztság felemelését jelölte ki.

Két tanulmányt olvastunk nevelésünk különleges, háborús helyzetéről. Az elsőben Borbély Kamill a béke iskoláját hirdeti s az iskoláktól azt

³⁰ Társadalomtudomány XXII., 1942. 259—265.

³¹ Társadalomtudomány XXII., 1942. 56—75.

³² Társadalomtudomány XXII., 1942. 91—99.

³³ Pannónhalmi Szemle XVII., 1942. 342—346.

³⁴ Társadalomtudomány XXII., 1942. 210—222.

³⁵ Pannónhalmi Szemle XVII., 1942. 129—138.

³⁶ Délvidéki Szemle II., 1942. 80—87.

várja, hogy már most teremtsék meg a béke lelkületét.³⁷ Imre Sándor a *Társadalomtudományban* foglalkozik a nevelés mai háborús válságával.³⁸ Hatalmas tanulmányából minduntalan az a gyötrő kérdés cseng ki, hogy vajjon irányíthatja-e a nevelés az életet? Érdekes áttekintést nyújt az utolsó huszonöt esztendő magyar nevelésének történetéről. Manapság már az is fenyegetően áll előttünk, hogy nevelésre van szükségünk, vagy propagandára? Végső választ a nagy kérdésekben Imre Sándor sem adhat, ezért így fogalmazza meg a feladatot: »a válságból a nevelés csak úgy juthat ki, ha bebizonyítja, hogy amit adhat, megegyezik azzal, amit tőle az élet megkíván.«

Két összefoglalást is megemlíthetünk végül. A *Hajnalodikban* *Homrodí József* beszél a nemzetnevelésről.³⁹ A gyakorlati nemzetnevelést hiányolja. Felveti a kérdést, hogy van-e magyar neveléstudomány. A magyar neveléstudomány megvalósításának útja a politika. »A nemzetnevelés tehát csak akkor tarthat a gyakorlati megvalósításra igényt, ha egy ország építő politikai rendjéhez alkalmazkodik. Enélkül nincs arányos és megvalósítható nemzetnevelés.« *Imre Lajos* a népművelést mint pedagógiai feladatot mutatja be a *Szellem és Életben*.⁴⁰ Erélyesen kihangsúlyozza, hogy a népművelés pedagógiai jellegű s nem lehet más szempontoknak alávetni. Az igazi népművelés elsősorban a parasztságra néz, hiszen ez a magyar hagyományörző osztály. A nevelő feladata az, hogy a népi műveltséget értékfogalommal minősítse. Az ember rendeltetését a közösségben ismeri fel. A rendeltetését felismerő népi közösség a nemzet. Így válik az öntudatosult népi műveltség nemzeti műveltséggé.

NEGYVEN CIKKET ÉS TANULMÁNYT soroltunk fel. Mondanivalójuk közös elindítója a felelősségérzet. Társadalomszemléletünk mind etikusabbá válik és mind mélyebbre mutat. A célt ebben pillantjuk meg: parasztságunkban fel kell ébreszteniünk a lelki és társadalmi honfoglalás vágyát.

Hiába hirdetjük, hogy a parasztságból kell megújulnia a nemzetnek, ha a parasztság nem szólhat bele a róla és körülötte folyó vitába. Sok okos gondolatot olvashattunk, de mindíg úgy éreztük, hogy nincs jelen az, akiről éppen szó esik. Sürgősen utat kell nyitnunk a magyar parasztnak, hogy hamarosan megjelenhessék ő is abban a vitában, melynek eredményétől népünk jövője függ. Tisztán kell látnia mindenkinek, hogy nem elégséges a polgári osztály felfrissítése, nem is az a tulajdonképpeni probléma, hanem meg kell nyitni a kapukat a parasztság fölemelkedése és társadalmi honfoglalása előtt.

Szellemi életünk nemzetnevelő buzgalmát szívesen elismerjük, de befejezésül mégis megkérdezzük, vajjon hihetünk-e ennek a nagy igyekezetnek? Vajjon a nemzetnevelés kérdésének nagy népszerűsége a veszélyeztetett osztályok önvédelme csupán vagy őszinte szándék? Feleljen erre mindenki alázatosan. Feleljen úgy, mintha tőle függne a végső válaszadás.

MAROSI PÉTER

³⁷ Pannonhalmi Szemle XVII., 1942. 204—210.

³⁸ Társadalomtudomány XXII., 1942. 313—334.

³⁹ Hajnalodik V., 1942. 206—209.

⁴⁰ Szellem és Élet V., 1942., 181—194.

Felelős kiadó: Albrecht Dezső.

Minerva Rt. 865. — Felelős vezető: Major József.